

Національна академія наук України
Інститут історії України
Міністерство освіти і науки України
Регіональний навчальний центр Всесвітньої митної організації
Університет митної справи та фінансів
Академія соціальних наук України

Дев'ята міжнародна наукова конференція

ІСТОРІЯ ТОРГІВЛІ, ПОДАТКІВ ТА МИТА

29–30 жовтня 2015 р.
Дніпропетровськ

Тези доповідей

Київ 2015

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Головуючі:

Ченцов В. В., д. держ. упр., д. і. н., проф., перший проректор Університету митної справи та фінансів;

Смолій В. А., д. і. н., академік НАН України, директор Інституту історії України Національної академії наук України;

Заступники головуючого:

Дячок О. О., к. і. н., доц., доцент кафедри теорії та історії держави і права Університету митної справи та фінансів;

Колесников К. М., д. і. н., доц., завідувач кафедри теорії та історії держави і права Університету митної справи та фінансів;

Шевченко В. В., к. і. н., ст. наук. співр. відділу історії України XIX – початку XX ст. Інституту історії України НАН України;

Гармаш Є. В., к. ю. н., доц., проректор з наукової роботи Університету митної справи та фінансів;

Члени оргкомітету:

Морозов О. В., д. і. н., доц., професор кафедри теорії та історії держави і права Університету митної справи та фінансів;

Блануца А. В., к. і. н., ст. наук. співр. відділу історії України середніх віків та раннього нового часу Інституту історії України НАН України;

Марценюк О. О., к. держ. упр., начальник відділу наукової роботи студентів Університету митної справи та фінансів.

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту історії України НАН України
(протокол № 7 від 29.09.2015 р.)

Рекомендовано до друку вченою радою Університету митної справи та фінансів
(протокол № 6 від 28.09.2015 р.)

РЕДКОЛЕГІЯ ЗБІРНИКА

Смолій В. А. (відповідальний редактор),
Дячок О. О. (наукова редакція, упорядкування), Шевченко В. В.

У **Південному Причорномор'ї** головна генуезька факторія знаходилася в Трапезунді. Він протягом XIII–XIV ст. став центром міжнародної посередницької та місцевої торгівлі. Він і став головним центром італійського підприємництва в Південному Причорномор'ї.

Таким чином, торговельні інтереси італійських республік Генуї та Венеції були представлені в усіх частинах Причорномор'я. Колонії та факторії, розташовані на західному узбережжі, в адміністративному відношенні підпорядковувалися Пері, всі інші – Кафі. Спосіб створення факторій в основному був один: договір з місцевим правителем. Проте типи факторій були різними.

ДО ПИТАННЯ ТОРГІВЕЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ВОЛИНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ З МІСТАМИ ДЕРЖАВИ ТЕВТОНСЬКОГО ОРДЕНУ В ПРУССІЇ

Орлик Василь Михайлович

Кіровоградський національний технічний університет

Процес становлення торгівельних зв'язків купецтва міст держави Тевтонського ордену в Пруссії з руськими землями, у тому числі й середньовічною Волинню, має документальне підтвердження з другої половини XIII ст. Так, зокрема, у 1286 р. князь Куявії та Добжині Владислав Локеток гарантував охорону для торунських і хелмських бюргерів, які бували на Русі. А у 1313 р. Мазовецький князь Земовит II дозволяє торунським купцям вільний транзит через свої землі лише на шляху до Володимира на Волині. У серпні 1320 р. Володимирський князь Андрій Юрійович видає протекційний універсал міщанам і купцям м. Торуня на право безмитної торгівлі в Руській землі. У цьому документі, як і в універсалі, наданому краківським купцям, володимирський князь наголошував на традиційності цих торгівельних зв'язків, указуючи на наступність своєї економічної політики з політикою його батька – онука Данила Галицького – Юрія I Львовича. Саме з цього часу відомі переселенці з руських земель до міст держави Тевтонського ордену в Пруссії, зокрема, заможна сім'я Петрашів, яка переселилася до м. Торунь у 1320 р. Торгівельні зв'язки з містами Тевтонського ордену продовжувалися й після входження Волині до складу Литовської держави. Особливе місце в торгівлі волинських міст з містами держави Тевтонського ордену в Пруссії займала сировинна торгівля. Відома грамота торунським купцям, видана після 1341 р. від імені брестського князя Кейстута та волинського князя Любарта, в якій Гедиміновичі дозволяли купцям міста Торуня безперешкодно їздити торгувати до м. Луцька через Дорогочин, Мельник та Брест. У червні 1349 р. польський король Казимир III затверджує ряд торгівельних шляхів, у тому числі й із м. Торуня до м. Володимира. У грудні того ж року затверджує право вільного проїзду через Галицьку

Русь до м. Володимира торунського купецтва. Польський король гарантував право особистої та майнової безпеки купецтву. Проте, уже у 1354 р. в конкурентній боротьбі між купецтвом орденського міста Торуня та польського міста Кракова Казимир III стає на бік своїх кредиторів воєнної кампанії 1352 р. на Червонну Русь – краківських купців, надаючи їм монопольне право на руську й орденську торгівлю в Польщі. Відповідно до нового акту польського короля, заборонявся транзит товарів через м. Краків, а продаж товарів іноземних купців у м. Кракові дозволявся винятково краківським та польським купцям. У результаті були значно утиснуті права купецтва м. Вроцлава, міст Тевтонського ордену, а також руських земель. Одним із шляхів вирішення даної проблеми став пошук альтернативних торговельних шляхів на Волинь, зокрема через землі Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ). Як наслідок, у 1356 р. торговельні каравани з держави Тевтонського ордену в Пруссії пішли через територію ВКЛ, в обхід польських володінь. Папа Римський Інокентій VI в листі до магістра Тевтонського ордену Вінріху Кніпроде дорікав йому в тому, що німецькі хрестоносці відкрили литовцям проходи й шляхи, побудували небувалі мости, якими пішли купецькі каравани в татарські та руські землі через язичку Литву, в обхід християнської Польщі. Польський король Казимир III, не зважаючи на підтримку папського престолу, був занепокоєний таким поворотом справ, адже на кону було значно більше, аніж тимчасові фінансові вигоди Польщі – на ґрунті торговельних інтересів держава Тевтонського ордену в Пруссії та Литва, як указує Михайло Грушевський, готові були перейти до тривалого порозуміння та зупинити військове протистояння. Казимир III під тиском цих обставин змушений був відмовитися від обмежень прямої торгівлі Тевтонського ордену та руських земель. Навіть після польського завоювання Волині й Поділля у 1366 р. король у договорі з Любартом Гедиміновичем (у хрещенні – Дмитро) декларує свободу торговельних шляхів. Після смерті Казимира III, у 1370 р., Любарт і Кейстут відновляли Волинь, і вона знов увійшла до складу ВКЛ. Відносно руських земель, які залишилися у складі Польського королівства, то торговельні взаємовідносини на них для купецтва Тевтонського ордену, зокрема м. Торуня, регулювалися актами Людовика Угорського, який у 1370 р. отримав польську корону. Політика Людовика відносно купецтва держави Тевтонського ордену в Пруссії не мала якоїсь чіткої лінії. Так, зокрема, початково він забороняє безпосередній ввіз торунськими купцями тканин в Червонну Русь, зокрема до Львова, але у жовтні 1373 р. знову дозволяє їм безпосередню торгівлю та транзит через польські землі старим Казимировим шляхом.

Чергове обмеження орденської торгівлі та транзиту через польські землі припадає на часи правління Ягайла. У 1390 р. купцям орденських міст взагалі заборонявся в'їзд до Польщі. За порушення вони затримувалися, а їхні товари конфісковували. Початок XV ст. не покращив торговельних взаємозв'язків руських земель ВКЛ та держави Тевтонського

ордену в Пруссії, негативний вплив мала так звана Велика війна 1409–1411 рр. та її наслідки. Щоправда в часи правління великого магістра Пауля фон Русдорфа (1422–1441) знову встановлюються зв'язки між Тевтонським орденом та ВКЛ, особливо його руськими землями. У другій половині XV ст. після завершення Тринадцятирічної війни (Війни міст 1454–1466 рр.) та підписання 19 жовтня 1466 р. в місті Торунь мирного договору, відомого як Другий Торунський мир, купецтво колишніх орденських міст отримує право вільної торгівлі та пересування всіма польськими дорогами. Серед торгівельних партнерів волинських міст Луцька та Володимира в хлібній торгівлі знову бачимо як орденські міста, зокрема Кенінзберг (на той час столиця держави Тевтонського ордену в Пруссії), так і колишні орденські міста, що відійшли до Польщі, зокрема, Гданськ і Торунь. Купецтво згаданих міст, як представники Ганзейського союзу, закуповували на Волині необхідну сировину й напівфабрикати для своєї промисловості.

Подібна, хоча й епізодична, економічна співпраця міст держави Тевтонського ордену в Пруссії та південноруських земель ВКЛ залишила в культурних верствах поселень достатню кількість нумізматичних джерел, зокрема тевтонських монет, загублених у свій час їхніми власниками. Такі монети зустрічаються як поодинокі знахідки, так і у складі грошових та грошово-речових скарбів. Так, на теренах історичної Волині та прилеглих до неї земель, зокрема, в сучасних Волинській, Рівненській, Житомирській, Тернопільській та Хмельницькій областях, зафіксовано більше 80% знахідок монет держави Тевтонського ордену в Пруссії різних номіналів, а також тогочасні фальсифікати таких монет.

Таким чином, писемні та нумізматичні джерела, зокрема, актові та діловодні документи, а також топографія знахідок монет держави Тевтонського ордену в Пруссії на території сучасної України дозволяють зробити висновок про економічні зв'язки її середньовічних земель з Тевтонським орденом і про присутність монет останнього в грошовому обігу на українських теренах, зокрема, на Волині у XIV–XV ст.

АВИНЬОНСКИЕ ПАПЫ И НАЛОГОВАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЦЕРКОВНЫХ ФИНАНСОВ В XIV ВЕКЕ

Санжаров Валерий Анатольевич

Санжарова Галина Федоровна

Киевский университет имени Бориса Гринченка

XIV век – время серьезного укрепления авторитета и влияния пап в церкви. Вьеннский Собор 1311–1312 гг. подтвердил принцип папского верховенства в церкви. Активная централизаторская деятельность